

העומק העתידי של התשובה

עַל חֵטָא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ...

(מתפילת יום־הכיפורים)

ביום־הכיפורים אנו עוסקים בתשובה, וחלק ממצוות התשובה היא להתוודות על החטאים, כפי שאומרת התורה¹: "והתוודו את חטאתם". זו הסיבה לאמירת 'על חטא' ביום הכיפורים, על־פי הנוסח שתיקנו חז"ל, שבו מפורטים העוונות לסוגיהם.

בתלמוד הירושלמי² יש מחלוקת אם די באמירת הנוסח הכללי של 'על חטא', או שמא יש צורך בפירוט העוונות האישיים של כל אחד ואחד. רבי יהודה (בן־בתירה) אומר, שכל אחד ואחד צריך לפרט כדיבור גם את חטאיו האישיים, ואילו רבי עקיבא סבור ש"אין צריך לפרוט את מעשיו".

הווה או עתיד

את נימוקי המחלוקת מסביר התוספות³. רבי יהודה סבור שצריך לפרט את החטאים האישיים, כדי לעורר באדם תחושת בושה, וממילא תשובתו תהיה עמוקה יותר. לעומתו סבור רבי עקיבא, שיש להתחשב בחשש "שלא יחשדוהו בשאר עבירות". כלומר, אם מישהו ישמע את רשימת החטאים של האיש, עלול הדבר לפגוע בנאמנות שהאנשים מייחסים לו ובמעמדו הכללי בחברה.

בעומק המחלוקת עומדת השאלה⁴, אם צריך להעדיף את ההווה או את העתיד. מבחינת ההווה – היום יום־הכיפורים, ועל־ידי פירוט החטאים תהיה התשובה

(1) במדבר ה,ז.

(2) נדרים פרק ה הלכה ד.

(3) גיטין לה,ב דיבור המתחיל "ליחוש".

(4) ראה שדי חמד כללים מערכת ז כלל א. אסיפת דינים מערכת יום־הכיפורים סימן א סעיף קטן י (ולהעיר מלקח טוב – להר"י ענגל – כלל ו אות ג. ועוד).

עמוקה ושלמה יותר. אולם מבחינת העתיד עלול הדבר לגרום נזק לאדם ולפגוע בתדמיתו בעיני הבריות.

יראה ואהבה

על יסוד זה יש לומר טעם נוסף למחלוקתם. רבי יהודה רואה את המתוודה במצבו העכשווי, כמי שמתחיל לשוב בתשובה. השלב הראשון בתשובה הוא תשובה מיראה, ובסוג זה של תשובה חשוב לפרט את החטא. אינה דומה היראה מפני חטא קל ליראה מפני חטא חמור, ולפי חומרת החטא כן תהיה היראה והתשובה.

לעומתו, רבי עקיבא צופה אל העתיד, אל שלמות התשובה, תשובה מאהבה. בסוג זה של תשובה אין משמעות לחומרת החטא, שכן במצב של אהבה, כל חטא יוצר פירוד, והאוהב נרתע מעבירה קלה כחמורה. לכן, מכיוון שרבי עקיבא צופה שהחוטא יגיע לידי תשובה מאהבה, אין צורך כבר עכשיו לפרט את החטאים.

פנימיות התשובה

בכך הולך רבי עקיבא על־פי שיטתו, לראות את הפנימיות שבכל דבר. הוא שאמר כי כל מה שעושה הקב"ה לטובה הוא עושה⁵, שכן גם בתוך הרע הוא ראה את הטוב הגנוז. הוא שצחק כאשר חבריו בכו כשראו שועל יוצא מקודש־הקודשים⁶, שכן דווקא בכך ראה חיזוק לנבואת הגאולה.

וכך גם בתשובה רואה רבי עקיבא את הפנימיות שבתוך התשובה החיצונית. אמנם עכשיו האדם רק מתחיל לצעוד בדרך התשובה, והוא עומד רק בשלב הראשון, שלב התשובה מיראה, אבל רבי עקיבא רואה בתוך־תוכה ובפנימיותה את התשובה מאהבה ואת שלמותה המלאה.

(לקוטי שיחות כרך כד, עמ' 239)

(5) ברכות ס.ב.

(6) סוף מכות.